

Utilizarea productivă a remitențelor

Perspective pentru Moldova

4 februarie 2007 (Versiunea 2.1)

Memo inițial pregătit pentru ședința grupului de lucru „Remitențele și atragerea investițiilor în businesses-ul mic și mijlociu al RM” organizată de Ministerul Economiei în data de 1 februarie 2007.

Conținutul acestui document este în mare parte bazat pe lucrarea „Integrating migration and remittances into a development strategy. The case of Moldova” scrise de autor în calitate de teză pentru obținerea titlului de Master in Public Administration in International Development la Universitatea Harvard¹. Acest document nu include referințe la lucrările consultate de autor (în mare parte articole academice) din lipsă de spațiu și dorința de a minimiza aspectele teoretice a acestui document. Toate aceste referințe însă pot fi găsite în lucrarea originală.

Acest memo este un document de concept, și deci nu abundă în date. O mare parte a lor pot fi găsite în lucrarea sus-menționată. Date suplimentare pot fi găsite în studiul CBS-AXA. Documentul este scris într-un stil neformal, ceea ce probabil nu-l face potrivit pentru distribuție în forma actuală în afara unui grup de lucru.

Modificări în versiunea 2.1

- Redactare stilistică și ortografică

Modificări în versiunea 2.0

- Compartiment nou: 4. *Lecții pentru Moldova*
- Compartiment extins: 2.5. *Fragilitatea legăturilor pozitive între remitențe și creșterea economică*
- Redactare stilistică și ortografică

---

¹ Lucrarea este accesibilă la adresa http://www.culiuc.com/papers/aculiuc_2006_sypa.pdf

1 Ce determina migrația și remitențele?

Acest document este axat asupra consecințelor, și nu cauzelor migrației și remitențelor, însă merită de revăzut forțele care stau în spatele acestor fenomene. Asta ne va permite să (i) înțelegem unele caracteristici ale migrației și remitențelor și (ii) să formulăm politici de intervenție care ar fi compatibile cu motivele migranților și recipienților de remitențe.

Forța principală a migrației sunt diferențele internaționale de salarii, iar altruismul este principala cauză a transferurilor de bani. Separarea spațială a migrantului și a familiei sale naște un șir de motive suplimentare pentru migrație și remitențe.

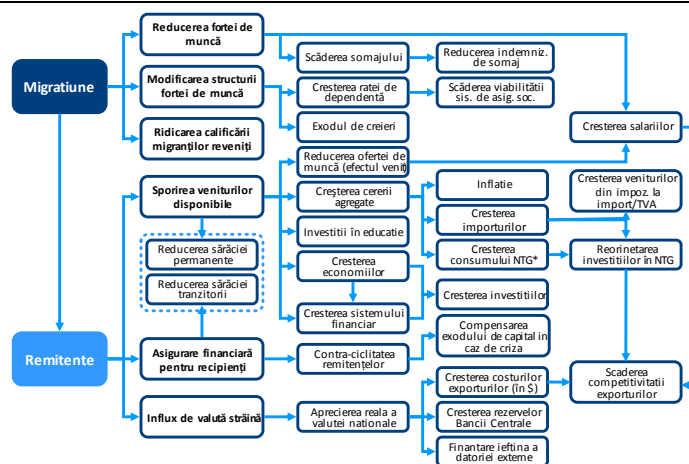
- **Remitențele ca plată pentru servicii.** Remitențele pot „cumpăra” un spectru larg de servicii, cum ar fi grija față de activele materiale ale migrantului, precum și grija de rudele rămase acasă (copii, părinți în vârstă). Astfel de motive sunt caracteristice migrației temporare, care este forma dominantă în cazul Moldovei.
- **Remitențele ca plată pentru costurile de migrație.** Veniturile potențiale ce rezultă din diferențele de salarii îi determină pe migranți să fie gata să plătească sume mari pentru a migra. Însă aceste costuri de migrație sunt deseori inaccesibile potențialilor migranți, ceea ce-i face să apeleze la împrumuturi neformale din partea altor membri ai familiei. În acest sens, remitențele pot fi privite drept plată (cu dobândă) a împrumutului.
- **Migrația ca formă de asigurare.** Chiar dacă diferențele de venituri nu sunt suficiente pentru a acoperi costurile migrației, familiile pot fi cointerestate în trimiterea unui membru peste hotare. O asemenea situație apare, spre exemplu, în cazul familiilor rurale, veniturile care sunt extrem de volatile, și depind de factori externi precum condițiile climatice. În această privință, trimiterea migrantului este conceptual identic cu diversificarea unui portofoliu financiar, volatilitatea căruia este invers proporțională cu numărul de active. În consecință, observăm o corelație inversă între remitențe și veniturile familiei. La nivel național, acest fenomen se soldează cu contra-ciclicitatea fluxurilor de remitențe.
- **Migrațiunea temporară ca sursă de finanțare.** Dacă există constrângeri de lichiditate și imperfecțiuni în sistemul bancar, oamenii migrează pentru a acumula (rapid) economiile necesare pentru a beneficia de oportunitățile investiționale din patrie.

Din toate acestea, doar ultimul motiv ne dă motive să credem că remitențele în principiu pot fi canalizate în investiții. Acest fapt din start trebuie să ne pună pe gânduri de perspectivele unor programe menite să faciliteze acest proces.

2 Consecințele migrației și a remitențelor

Migrația și remitențele au o influență extrem de complexă asupra țării de origine. Graficul de mai jos detaliază întreg spectrul de influențe economice discutate în literatura de specialitate.

Figura 1. Efectele economice ale migrației și remitențelor asupra țării de origine

*NTG – non-traded goods, bunuri ne-comercializabile (pe piețe externe)

Aceste efecte pot fi grupate în câteva categorii. Voi începe cu o scurtă trecere în revistă a impactului asupra sărăciei și distribuției veniturilor, situației macroeconomice și sectorului public, după care mă voi concentra la impactul remitențelor și a migrației asupra creșterii economice.

2.1 Reducerea sărăciei și impactul asupra distribuției veniturilor

- Migrația reduce numărul populației active și micșorează astfel șomajul structural—un factor determinant al sărăciei permanente.
- Remitențele permit nivelarea consumului gospodăriilor casnice, ceea ce duce la scăderea sărăciei tranzitorii (temporare).
- Efectul migrației asupra distribuției veniturilor este ambiguu. Pe de o parte, cei săraci sunt mai puternic motivați să emigreze, pe când cei bogați pot mai ușor să-și permită să acopere costurile de emigrare.

2.2 Stabilitatea macroeconomică și balanța de plăți

Este bine stabilit faptul că remitențele manifestă mai puțină volatilitate decât alte fluxuri financiare (investiții de portofoliu, investițiile directe, asistența oficială) și chiar pot fi contra-ciclice (remitențele cresc când economia se află în recesiune). În sumă, remitențele pot duce la creșterea stabilității întregii economii.

Remitențele măresc cererea agregată și în special cererea pentru bunurile ne-comercializabile (non-traded goods), ceea ce duce la creșterea inflației, aprecierea valutei naționale și deteriorarea balanței comerciale.

2.3 Impactul asupra sectorului public

Migrația și remitențele oferă guvernului oportunități importante pe termen scurt:

- Creșterea importurilor finanțate din remitențe duce la creșterea veniturilor guvernului din contul taxelor la import și TVA.
- Aprecierea reală a valutei naționale facilitează finanțarea datoriei publice. Aprecierea valutei ajută la scăderea valorii datoriei externe (denominate în valută străină) în același fel în care inflația ajută la scăderea efectivă a valorii datoriei denominate în valută națională.
- Influxul de valută străină facilitează acumularea rezervelor Băncii Naționale
- Reducerea șomajului reduce cheltuielile bugetare pentru îndemnizațiile de șomaj.

Pe termen lung, migrația este asociată cu anumite riscuri pentru sectorul public. Exodul forței de muncă mărește „rata de dependență” (raportul populației nelucrătoare la populația lucrătoare), ceea ce pune sub semnul întrebării viabilitatea sistemului de asigurări sociale în care lucrătorii plătesc pentru.

În plus, beneficiile pe termen scurt al remitențelor au un efect indirect asupra performanței instituțiilor publice. Remitențele oferă, fără nici un efort din partea statului, creșterea veniturilor bugetare, îmbunătățirea poziției financiare externe, rezerve valutare sporite și, după cum vom vedea ulterior, creștere economică pe termen scurt. Într-o astfel de situație, guvernul nu este motivat să rezolve problemele economice care au cauzat exodul în masă al populației active; dispăre motivarea pentru realizarea reformelor structurale.

2.4 Impactul asupra veniturilor și creșterii economice

Pe termen scurt, remitențele ridică direct venitul disponibil al populației. Această creștere a cererii agregate este propagat în întreaga economie prin efectul. Cu cât e mai mare cota bunurilor de producție locale în consumul gospodăriilor recipiente de remitențe, cu atât mai înaltă este valoarea multiplicatorului. Estimarea efectului multiplicator variază în funcție de țară, estimările variind între 1.24 (Bangladesh) și 3.2 (Mexico).

Pe termen lung, remitențele au un efect ambiguu asupra dezvoltării economice:

2.4.1 Economii și investițiile

Pe plan internațional au fost acumulate dovezi multiple în favoarea ipotezei că migrațiunea temporară este un mecanism de soluționare a imperfecțiunilor creditare². Aceste imperfecțiuni încurcă oamenii să profite de oportunități productive acasă.

Se estimează că circa o cincime din capitalul investit în companiile noi-create din Mexica provine din remitențele venite din SUA. Un alt studiu arată că circa jumătate din emigranții turci reveniți din Germania își lansează propriile afaceri în decurs de patru ani de la revenirea în patrie în baza economiilor făcute în străinătate. Date similare au fost obținute și în cazul altor țări (Egipt, Pakistan, Armenia).

Este clar că efectul remitențelor asupra creșterii prin mecanismul economiilor și investițiilor depinde de nivelul de dezvoltare a sistemului financiar. Pe de-o parte, un sistem financiar eficient poate canaliza remitențele economisite spre proiectele cele mai rentabile. Pe de altă parte, remitențele pot compensa deficiențele sistemului financiar: remitențele înlătură constrângerile de lichiditate oricând sistemul financiar nu e în stare să ofere finanțarea necesară.

2.4.2 Capitalul uman și transferul de tehnologii

Migrația și remitențele afectează procesul de formare a capitalului uman pe trei căi:

- Exodul de creieri
- Ridicarea productivității migranților reveniți în baza experienței din străinătate. Astfel, migrantul revenit poate servi drept agent al transferului internațional de tehnologii.
- Utilizarea remitențelor ca sursă de finanțare a studiilor (în primul rând superioare).

Primul efect este negativ, celelalte două au un potențial pozitiv. Efectul net depinde de:

- Compoziția migranților – cota „creierilor” în totalul de migranților.
- Probabilitatea de revenire a migrantului în patrie – doar migrantul revenit poate îndeplini funcția de agent al transferului internațional de tehnologii.
- Relevanța sistemului de învățământ – în caz dacă educația, pe care sunt cheltuite remitențele, nu oferă cunoștințe relevante, efectul final asupra stocului de capital uman *productiv* va fi neglijabil de mic.

---

² Imperfecțiunile creditare pot fi definite ca imposibilitatea unui potențial investitor să obțină un credit pentru realizarea unei investiții eficiente (profitabile atât pentru bancă, cât și pentru investitor). Aceste imperfecțiuni pot fi cauzate de asimetria informației (banca nu cunoaște ex-ante dacă proiectul investițional este sau nu profitabil), concurența imperfectă în sectorul bancar, care duc, la rândul său, la niște rate de dobândă ridicate și/sau la cererea unui gaj disproporțional de mare.

2.4.3 Avantajul comparativ dinamic și exporturile

Reducerea forței de muncă este probabil cel mai direct efect al migrației. Însă oferta de muncă scade nu doar prin micșorarea numărului de persoane de vârstă activă prezente în țară. Veniturile din remitențe parțial substituie veniturile din alte surse. Odată ce gospodăria primește bani de peste hotare, ea poate reduce parțial oferta de muncă, venitul total al gospodăriei oricum fiind mai mare decât cel anterior³. Astfel oferta de muncă scade și prin reducerea orelor de muncă lucrate de recipienții de remitențe.

În sumă, această reducere a ofertei de forță de muncă duce la creșterea salariului mediu în economie. Creșterea salariului mărește costurile de producție a companiilor locale. În plus, aprecierea valutei naționale duce la creșterea prețurilor produselor de export (exprimate în valută străină). Toți acești factori afectează negativ competitivitatea exportatorilor autohtoni, un fenomen similar cu „boala olandeză”.

Pentru multe economii mici (inclusiv Moldova), accesarea piețelor de desfacere externe reprezintă unica metodă de creștere a produsului național. În plus, un șir de industrii de export sunt caracterizate prin externalități pozitive, care pot propulsa întreaga economie.

Spre exemplu, este bine cunoscut faptul că productivitatea crește odată cu acumularea experienței de producere (compania învață să producă mai eficient în baza propriilor reușite și eșecuri), un fenomen cunoscut în economie sub termenul de „learning by doing” (învățarea prin lucru). Odată ce producția scade din cauza sporirii prețului muncii, compania învață mai încet (deoarece învățarea și, respectiv, sporirea productivității este corelată cu volumul producției – cu cât mai mult încerci, cu atât mai multe oportunități ai pentru a-ți perfecționa procesul de producere). Totodată, concurenții străini care iau locul companiilor naționale pe piețele mondiale continuă să-și perfecționeze tehnologia. Astfel, într-un răstimp foarte scurt, compania autohtonă poate fi întrecută tehnologic de producătorul străini, ceea ce va duce la eliminarea totală (sau cel puțin marginalizarea) a exportatorului național de pe piața mondială. Astfel, scăderea exporturilor, chiar și pe o perioadă scurtă, reduce perspectivele de creștere pe termen lung pentru întreaga economie. Modelul economic creat de autor prezice că această pierdere a competitivității se va manifesta prin concentrarea excesivă a exporturilor în ramurile mai puțin avansate din punct de vedere tehnologic.⁴

---

³ Acest efect de reducere a ofertei de muncă în rezultatul obținerii unei alte surse de venit este cunoscut sub denumirea de „efectul de venit” (wealth effect).

⁴ Modelul economic care descrie formal pierderea competitivității în urma migrației poate fi găsit în Anexa 1 la „Integrating migration and remittances into a development strategy. The case of Moldova.”

2.5 Fragilitatea efectelor pozitive ale remitențelor asupra creșterii economice

Majoritatea covârșitoare a proiectelor care vizează remitențele încearcă să valorifice legătură dintre remitențe pe de-o parte și economiile/investițiile de cealaltă parte. Însă există un șir de factori care fac această legătură să fie extrem de fragilă.

În primul rând este posibil ca **recipienții de remitențe să nu posede abilități antreprenoriale**, ceea ce ar însemna că proiectele inițiate de ei ar putea avea o rentabilitate scăzută. De regulă migranții sunt cei mai antreprenori și productivi membri ai familiei. Și chiar dacă afacerea este inițiată chiar de migrant, el nu poate să o gestioneze încontinuu în cazul în care el își continuă naveta sezonieră, o formă populară de migrațiune în cazul Moldovei. Din acest punct de vedere, ar putea fi mult mai eficient de plasat decizia de alegere a proiectelor investiționale în mâinile unui sector bancar eficient.

Hazardul moral este o altă problemă care poate afecta deciziile investiționale în cazul remitențelor. Este clar că remitențele sunt corelate negativ cu veniturile recipienților – cu cât mai mari sunt veniturile proprii ale celor rămași acasă, cu atât mai puțin acută este necesitatea în fondurile din exterior. Acest fapt reduce oferta de muncă a recipienților, precum a fost descris în capitolul anterior. Însă hazardul moral poate lua și alte forme. Să presupunem că migrantul ar prefera ca familia rămasă acasă să devină mai puțin dependentă de transferuri. O metodă ar fi de economisit o porțiune din remitențe și de le investit într-o afacere. Migrantul nu poate supraveghea investirea banilor în permanență, și este nevoit să pună afacerea în mâinile familiei. Însă inițierea unei afaceri este asociată cu anumite riscuri (în special în cazul unei economii în tranziție). Astfel, investiția va spori veniturile familiei, însă totodată va spori variabilitatea veniturilor (venitul din afacere nu poate fi estimat cu precizie ex-ante). În caz dacă decizia investițională este lasată în mâinile familiei, ea ar putea să prefere să consume banii și să nu-i investească – de ce să schimbi un venit stabil și previzibil (remitențele) cu unul variabil și imprevizibil (venitul din afacere)? În rezultat procentul de remitențe investit în activități productive poate fi sub nivelul optim din simplul motiv că deținătorul de capital nu poate supraveghea utilizarea acestuia.

Hazardul moral poate să se manifeste și în forme puțin diferite, spre exemplul în cazul unor asimetrii informaționale. Să zicem că migrantul poate investi banii de sine stătător, însă decizia investițională depinde de informația oferită de membrii familiei rămași acasă. Spre exemplu, recipienții urmează să-l informeze pe migrant despre oportunitățile investiționale din localitatea de baștină. Însă banii investiți în afacere sunt banii neconsumați de familie. În cazul în care afacerea este asociată cu un risc înalt (acceptabil din punct de vedere a migrantului, însă prea înalt în viziunea familiei⁵), familia va fi motivată să subaprecieze profitabilitatea proiectelor potențiale în comunicarea cu migrantul: „oportunități de afacere sunt puține, băncile nu sunt

---

⁵ Este o presupunere plauzibilă. Cei care se aventurează peste hotare probabil acceptă un grad de risc mai înalt ca cel mediu.

fiabile, ratele dobânzilor la depozite sunt joase, etc.” Cauza de bază este aceeași ca și în cazul precedent: de ce să schimbi un venit stabil și previzibil (remitențele) cu unul variabil și imprevizibil (venitul din afacere)?

În finală, acțiunile statului afectează și ele rentabilitatea și volatilitatea veniturilor din investițiile productive. Un **climat investițional nefavorabil** va afecta negativ cota din remitențe direcționate spre investiții productive.

Legătura dintre migrațiune și capitalul uman este de asemenea una șubredă. Să începem cu aceea că transferul de tehnologii prin intermediul migranților se bazează pe presupunerea că în străinătate migrantul activează într-o companie tehnologic avansată (de altfel nu are ce transfera). Însă pe cât de realistă este această presupunere? Voi încerca să răspund la această întrebare comparând doi migranți la Londra: unul din Polonia și unul din Moldova.

După cum am scris anterior, migrațiunea este propulsată de diferențele de salarii între țări. Salariul anual mediu al unui polonez (în Polonia) este de circa 20 mii dolari PPP, iar al unui moldovan – 5 mii dolari PPP. Respectiv polonezul va accepta să emigreze în Londra doar dacă venitul de acolo va depăși 20 mii dolari PPP, plus costurile de mutare, acomodare, etc.⁶ Un Moldovan va accepta să emigreze dacă venitul său va depăși 5 mii dolari plus costuri. Această legătură dintre salariile obținute de migranții din diferite țări și veniturile în țările baștină este extrem de bine documentată empiric. Și acum să ne întrebăm cine – polonezul sau moldoveanul – va fi implicat în utilizarea unor tehnologii și procedee de producție mai avansate. Probabilitatea ca moldoveanul va lucra la un lucru necalificat (muncitor necalificat, chelner, dădacă, soră medicală, etc.) este mult mai înaltă decât aceeași probabilitate pentru polonez. Respectiv probabilitatea ca migrantul moldovean revenit în patrie să posede cunoștințe noi este relativ scăzută în comparație cu migrantul polonez. Astfel, concludem că, în cazul unor țări cu venituri scăzute, migrația temporară nu joacă un rol important în calitate de vehicul al transferului internațional de tehnologii.

Să nu uităm și de un alt fenomen înrudit – irosirea creierilor (brain loss). Persoanele calificate din Moldova sunt gata să plece la lucru necalificat în străinătate. Iar fără practică, calificarea de baza se pierde, ceea ce duce la scăderea capitalului uman, chiar dacă persoana revine în patrie.⁷

Utilizarea remitențelor pentru plata studiilor superioare de asemenea trezește anumite întrebări. Studenții, lipsiți de controlul părinților (plecați peste hotare) depun un efort de studii scăzut. Din aceste și alte considerente, remitențele nu sunt cheltuite

---

⁶ Utilizarea dolarilor PPP (purchasing power parity) ne permite să lichidăm efectul pe care îl au diferențele de prețuri între țări. În dolari nominali, salariul unui polonez este mai aproape de 15 mii, iar salariul unui moldovan – de 2 mii dolari. Însă un polonez venit la Londra va cere mult mai mult decât 15 mii dolari, dat fiind că costul vieții de la Londra este incomparabil mai înalt decât la Varșovia sau oricare altă localitate din Polonia. Același principiu este aplicabil și emigrantului din Moldova. Dacă însă convertim toate salariile în dolari PPP, ele devin direct comparabile între țări.

⁷ Un exemplu din viața. Probabil cea mia bună (pe timpuri) profesoara de matematică de la liceul Asachi a lucrat timp de doi ani în Italia în calitate de lucrător necalificat. Este cert un lucru – în acești doi ani dumneai *nu* avea cum să devină un profesor mai bun de matematică.

doar pentru plata „contractului”, dar și pentru plata mitelor, un fenomen care a atins niște proporții astronomice în Moldova.⁸

---

⁸ Rezultatele (extrem de conservative) a sondajului efectuat de Studentul Incorruptus sunt uluitoare – mai mult d de treime din studenți admit că au plătit mită cel puțin o dată pentru a obține o notă mai mare. Este clar că rezultatele sondajului sunt extrem de conservative.

3 Atragerea remitențelor în investiții

3.1 Conceptualizarea problemei

Este clar că statul este foarte tentat să influențeze utilizarea fluxurilor private de remitențe în scopul dezvoltării întregii economii. Din punct de vedere a statului, remitențele urmează să fie investite în afaceri mici și să fie direcționate spre business-ul mare prin intermediul sistemului financiar. În realitate însă remitențele sunt practic exclusiv orientate spre consum. Poate oare statul schimba situația actuală?

Problema constă în faptul că aceste fluxuri sunt *private* și, de facto, *necontrolabile de stat*. Statul are control absolut asupra cheltuirii veniturilor din impozite, un control ridicat asupra fondurilor provenite din asistența internațională, careva control asupra investitorilor străini (în cadrul contractelor de privatizare, prin agențiile de reglementare, etc.). Însă statul nu are drept de cuvânt când e vorba de cheltuirea remitențelor. Guvernul nu poate impune recipienții să investească aceste remitențele împotriva voinței sale.

Să nu uităm că migrația ca metodă de acumularea de capital investițional este doar unul din motivele pentru migrațiune, și nici pe departe nu cel mai important. Nici nu este de mirare că în cazul Moldovei doar 6% din remitențe sunt menite pentru investiții (conform studiului CBS-AXA). Migrația este în primul rând răspuns la sărăcie. Faptul că remitențele sunt practic exclusiv orientate spre consum este un fenomen normal – remitențele finanțează satisfacerea unor cerințe de bază (alimentație, cazare, îmbrăcăminte).

Realmente, statul poate facilita investirea remitențelor doar prin înlăturarea factorilor negativi menționați în secțiunea precedentă:

- imperfecțiunile în climatul investițional
- imperfecțiunile în sistemul financiar
- lipsa de informație și control din partea migrantului asupra utilizării fondurilor și oportunităților investiționale.
- ridicarea abilităților antreprenoriale ale recipienților

Este clar ca lichidarea imperfecțiunilor în climatul investițional și sistemul financiar urmează să fie efectuate nu doar de dragul remitențelor – aceste reforme sunt necesare pentru funcționarea normală a întregii economie.

3.2 Experiența Americii Latine

Europa de est s-a confruntat cu problema migrației și a remitențelor relativ recent. Însă țările Americii Latine au acumulat experiență de decenii în acest domeniu.

Mexicul și El Salvador sunt două țări care au inovat cel mai mult în această privință: Mexicul deoarece este cel mai mare recipient de remitențe în valoare totală, iar El Salvador deoarece este țara cu cele mari volum de remitențe pe cap de locuitor din regiune.

În aceste țări guvernele (locale, în cazul Mexicului) stimulează investirea remitențelor în primul rând în colaborare cu așa numitele *Hometown Associations*, ceea ce ar putea fi tradus ca *Asociațiile Băștinașilor Localității* (ABL). Aceste asociații apar în rezultatul faptului că băștinașii dintr-o anumită localitate tind să emigreze în aceeași țară și în apropiere unul de altul (primii migranți ajută cu stabilirea rudelor și prietenilor veniți ulterior, ceea ce duce la concentrarea migranților în baza de localitatea de baștină). Aceste asociații sunt create pentru:

- Stabilirea unui contact permanent dintre diasporă și baștină.
- Coordonarea eforturilor colective a migranților orientate spre ajutarea localităților.

Guvernele încearcă să pună accent pe cea de-a doua funcție a ABL. Astfel, guvernul oferă sprijin informațional, ajutând ABL să decide ce proiecte investiționale merită să fie finanțate. În Mexic de asemenea a fost implementat un program de „3 la 1” – pentru fiecare peso investit de ABL într-un proiect investițional comunitar (infrastructură, școală, etc.), guvernul local va contribui la proiect cu 3 peso. Această schemă este similară cu cea practică de Fondul de Investiții Sociale (FIS) în Republica Moldova, doar că ea vizează direct ABL-urile.

4 Lecții preliminare pentru Moldova

Autorul nu dispune de date fiabile recente care ar putea permite oferirea unor prescrieri concrete. Totodată, concluziile tentative de mai jos pot fi utile în procesul de elaborare a unor intervenții în caz dacă informațiile necesare devin disponibile.

4.1 Rezolvarea hazardului moral

Teoretic, este posibilă situația în care cota din remitențe investită în activități productive este sub nivelul dorit de migrant, acest fapt datorându-se hazardului moral descris în secțiunea 2.5. Însă nu putem afirma ca acest mecanism există în realitate până nu-l testăm empiric. O analiza econometrică a sondajelor de profil (de exemplu sondajul CBS-AXA privind migrația și remitențele) ar putea confirma (sau respinge) existența unei legături dintre procentul din remitențe investit în afaceri și persoana care gestionează fondurile (istoria hazardului moral prezice că gospodăriile în care fondurile sunt gestionate de migrant ar trebui să utilizeze o cotă mai mare din remitențe în afaceri și economii).

Dacă această ipoteză se adevărește, pot apărea următoarele recomandări (*extrem* de preliminare):

- Statul urmează să stabilească un dialog direct cu migrații aflați peste hotare: prin intermediul ambasadelor, organizațiilor de migrații, internet, etc. pentru a informa migrații despre oportunitățile investiționale în baștină (atât în țară, cât și concret în localităților de origine).
- Băncile comerciale ar putea atrage economii sporite dacă ar pune gestionarea banilor direct în mâinile migrațiilor. Astfel, migrantul singur decide care cotă din remitențe este debursată familiei pentru consum, și care rămâne în bancă la depozit. Evident, metoda cea mai eficientă de realizare a acestui control direct este e-bankingul.

4.2 Relevanța experienței Americii Latine

Experiența Americii Latine este și ea relevantă. Însă este de remarcat faptul ca ABL-urile din America Latină au apărut doar la începutul anilor nouăzeci, cu toate ca emigrarea în SUA a început cu circa trei decenii înainte. Astfel, ABL-urile reprezintă o formă avansată de organizare a migrațiilor, caracteristică unor diaspore bine stabilite și relativ înstărite. Migrația în masă din Moldova numără doar un deceniu, și nu e cazul să așteptăm ca niște omologi veritabili a ABL-urilor din America Latină să apară astăzi – diaspora moldovenească este în formare și momentan e extrema de jos a veniturilor în țările-gazdă.

Astfel, experiența Americii Latine poate fi utilă într-o perspectivă de câțiva ani. FIS este probabil poziționat ideal pentru a implementa proiecte similare cu cele din Mexic.

4.3 Factori fundamentali

În finală însă, remitențele vor fi atrase în sectorul productiv de aceiași factori care determină venirea oricărui capitalul (indiferent de proveniență locală sau externă):

- Un climat investițional favorabil
- Un sector financiar competitiv care poate să atragă și să distribuie eficient capitalul spre cele mai rentabile proiecte investiționale

După cum am scris mai sus, întreaga economie are nevoie de ambii acești factori pentru a decola. Venirea băncilor internaționale pe piața bancară autohtonă îmbunătățește intermedierea financiară, deci deja vedem mișcări pozitive la punctul doi.

Cu climatul investițional problemă e mai dificilă. Un raport recent al FMI⁹ identifică climatul investițional prost din RM drept obstacolul principal în calea utilizării productive a remitențelor. Problema constă în faptul că afirmația „climatul investițional este obstacolul principal” este echivalentă cu „totul (și totodată nimic) nu constituie obstacolul principal”. De ce putem pune semnul egal între aceste două expresii? Deoarece climatul investițional este un concept extrem de larg, care include: regimul fiscal, regularea pieței de forță de muncă, infrastructura, corupția, respectarea drepturilor de proprietate, respectarea și executarea contractelor. Acestea sunt probleme foarte și foarte diferite, fiecare dintre ele necesitând soluții diferite.

Nici vorba, Moldova are deficiențe mari la toate aceste capitole, însă o reformă care încearcă să le schimbe pe toate este sortită eșecului din simplul motiv că rezolvarea coordonată a acestor probleme (precum dictează, spre exemplu, SCERS-ul, bazată pe paradigma cunoscută sub denumirea Washington Consensus) este în afara puterilor oricărui guvern real.¹⁰ O abordare alternativă este identificarea acelor elemente a climatului investițional care sunt cele mai acute și rezolvarea lor rînd pe rînd. Această abordare este bazată pe teoria de dezvoltare economică propusă de un grup de economiști de la Harvard.¹¹ Cu toate că ea nu este general acceptată (Banca Mondială doar acum începe s-o integreze în arsenalul de politici recomandate țărilor în curs de dezvoltare), autorul consideră ca ea merită să fie considerată de guvern în elaborarea strategiilor de dezvoltare.

---

⁹ Milan Cuc, Erik Lundbäck, and Edgardo Ruggiero. *Migration and Remittances in Moldova*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005.

¹⁰ Eșecurile paradigmei „Washington Consensus” pot fi găsite în: Dani Rodrik. *Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?* 2005.
http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Lessons%20of%20the%201990s%20review%20_JEL_.pdf

¹¹ Ricardo Hausmann, Dani Rodrik, Andres Velasco. *Growth Diagnostics*. 2005.
<http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/barcelonafinalmarch2005.pdf>